

אגף מחקר חברתי, חטיבת קהל וקהילה
רשות הטבע והגנים הלאומיים

שבילי רגליים יחפות – דו"ח מחקר

עינת הרשקו

מנהל מחקר – ד"ר ליאור חן

עורך טקסט – אמיר רם

דו"ח מחקר

מוגש למחוז צפון ברשות הטבע והגנים

מרץ, 2022

תוכן עניינים

3	 תקציר
7	 מבוא
8	 רקע תיאורטי
9	 מערך המחקר
11	 ממצאי המחקר
11	 א. חוויה, תוכן ומשמעות
11	 1. א. חווית הביקור
13	 2. א. אורך השביל והיצע הפעילות בו
14	 3. א. החיבור לטבע
15	 4. א. אלמנט המים
16	 5. א. העברת הסיפור של האתר באמצעות עזרים טקסטואליים
17	 ב. חשיפה לשביל
18	 1. ב. היעדר חשיפה לשבילים
19	 2. ב. החשיפה לשביל בתוך האתר
20	 ג. תחזוקה ובטיחות
20	 1. ג. תחזוקה
21	 2. ג. בטיחות השבילים
23	 המלצות
23	 א. "לקרוא לשביל בשמו"
24	 ב. פחות כמות, יותר איכות
25	 ג. המלצות ברמת התוכן והחוויה
28	 ד. המלצות בנושא החשיפה לשביל ושיווקו
29	 ה. המלצות בנושא תחזוקה ובטיחות
29	 ו. הקצאת תקציבים
30	 סיכום
31	 מקורות
32	 נספח – שאלון הסקר

תקציר

בשנתיים האחרונות הוקמו שבילי "רגליים יחפות" בשישה אתרי רשות הטבע והגנים בצפון הארץ. שביל רגליים יחפות הוא שביל, או מתחם, המיועד להליכה עם כפות רגליים חשופות. השביל מאפשר לחוות חוויות חושיות שונות בכפות הרגליים, בדרך כלל באמצעות מגע במשטחים עם מרקמים מסוגים שונים. שבילי רגליים יחפות הוקמו כאטרקציה תיירותית חווייתית משלימה באתרים: גן לאומי מבצר יחיעם, שמורת טבע עין אפק, שמורת טבע חי-בר כרמל, שמורת טבע גמלא, שמורת טבע נחל מערות ושמורת טבע נחל תנינים. זאת במטרה להעניק למבקרים בהם חוויה חושית של חיבור לטבע, וכאמצעי נוסף להעברת סיפורה של כל אתר והערכים הגלומים בו.

בשנה האחרונה נערך מחקר הערכה אודות שבילי הרגליים היחפות. מטרת המחקר הייתה לבחון ולהעריך את פרויקט "שבילי הרגלים היחפות". ביתר פירוט המחקר נועד לבחון את:

1. שביעות הרצון של המבקרים מהשבילים ומידת החשיפה שלהם לקיומו של השביל.
2. שביעות הרצון של מנהלי האתר מהיבטים שונים הקשורים בתפעול השביל.
3. מידת התרומה של השביל לחיבור המבקרים לטבע, ולהעברת סיפור האתר וערכיו.
4. המידה והאופן שבהם תורמים העזרים שלאורך השביל לחוויית הביקור בו.

המחקר נערך במהלך המחצית השנייה של שנת 2021, וכלל שילוב בין מספר שיטות מחקר:

- א) סקירה וניתוח של שבילי רגליים יחפות ופארקי חושים ברחבי העולם.
- ב) תשעה ראיונות עומק עם מנהלי האתרים בהם מצויים השבילים וכן עם בעלי עניין נוספים.
- ג) תצפיות בחמישה שבילי רגלים יחפות. התצפיות נערכו במטרה ללמוד על חוויית הבילוי בשבילים באופן בלתי אמצעי, ובמקום ההתרחשות עצמו.
- ד) סקר מבקרים - נבנה סקר לשם בירור חוויית הביקור בשבילי רגליים יחפות באתרים הרלוונטיים. הסקר נשלח לאנשים שביקרו בששת האתרים בהם המחקר התמקד, לאחר מועד ביקורם באתר. ניתוח הסקר נערך על 568 שאלונים. מרבית המשיבים (63%) היו בין הגילאים 26-45, בעוד ש-28% היו בגילאי 46-65. מתוך כלל המשיבים, 75% ביקרו בשביל יחד עם ילדיהם, וממוצע הגילאים של ילדי המשיבים לסקר עמד על 2.2.

ממצאי המחקר, המבוססים על כלל הנתונים שנאספו, מוצגים בשלושה חלקים: **חווייה, תוכן ומשמעות, חשיפת המבקרים לשביל, תחזוקה וביטחון.**

בתחום החוויה, התוכן והמשמעות של הביקור בשביל, מתוך הסקר עולה שהמבקרים הנם שבעי רצון משבילי רגלים יחפות: 70% מהמשיבים שביקרו בהם העידו כי הם נהנו במידה רבה או רבה מאוד מהבילוי בהם, ו-53% מתוכם העידו כי החוויה שלהם בשביל תשפיע לטובה על רצונם לשוב ולבקר באתר. לצד זאת, מתוך המחקר עולים סימנים גם לביטויי חוסר שביעות רצון מהשבילים. כראייה לכך, רק 58% מהמבקרים העידו שהבילוי בשביל עמד בציפיותיהם המוקדמות.

ביטויי אי-שביעות רצון מהשבילים עלו בראש ובראשונה בהתייחס לאורכם המוגבל, העומד בממוצע על כמה עשרות מטרים. זאת ועוד, הערותיהם המילוליות של המשיבים לסקר מעידות כי לרבים מהם היתה היכרות קודמת עם פארק החושים בשניר (שאורכו כמה מאות מטרים) ועם שבילים מקבילים במקומות אחרים בעולם. ההיכרות הקודמת עשויה לגרום לפער בין ציפיותיהם המוקדמות של המבקרים ביחס לשביל, לחוויית הביקור בו בפועל, מה שמוביל לאכזבה מסוימת בקרבם. בהקשר זה בולט חסרונם של אלמנט המים; רק בשני שבילים מתוך השישה שהוקמו יש ביטוי כלשהו לאלמנט המים, הממלא תפקיד מרכזי בשבילי רגליים יחפות ברחבי העולם.

כאמור, ככלל ניכרת שביעות רצון בקרב המבקרים בשבילי רגלים יחפות. יחד עם זאת, מתוך הסקר מסתמן פער בין מטרותיהם המוצהרות של השבילים, לבין חוויית הבילוי בהם בפועל; בעוד שרובם המוחלט של המשיבים לסקר העידו כי חשוב להם במידה רבה או רבה מאוד החיבור של ילדיהם לטבע, רק 51% מתוכם ציינו כי הבילוי בשביל חיזק והעמיק חיבור זה. הפער בין מטרות השביל לחוויית הבילוי בהם בא לביטוי גם באופי השימוש בעזרים הטקסטואליים אשר לאורך השביל; בעוד ש-64% מהמשיבים לסקר ציינו כי השילוט והמידע שלאורך השביל עניין אותם, רק 40% העידו כי התכנים עניינו את ילדיהם.

בתחום החשיפה של המבקרים לשבילים ושיווקם, נמצא כי 54% מהמבקרים שהשיבו לסקר לא ביקרו בשביל במהלך ביקורם באתר. מתוכם, 65% ציינו כי הסיבה המרכזית לכך שהם לא ביקרו בשביל היא שהם כלל לא ידעו על קיומו. זאת ועוד, בעוד שמרבית המשיבים (60%) ציינו כי ידיעה מוקדמת על קיומו של השביל לא היתה משפיעה על רצונם לבקר בו, בקרב אלו שלא ידעו על קיומו של השביל, מרביתם (65%) ציינו כי ידיעה מוקדמת על השביל היתה משפיעה על רצונם לבקר בו.

ממצאים אלו נמצאים במתח מסוים עם תפיסותיהם של מנהלי האתרים ביחס לחשיפה לשביל; מרביתם חשו שהחשיפה המוקדמת של המבקרים לשביל הנה מספקת כפי שהיא. נראה כי הרקע לעמדתם של המנהלים בנושא זה הנו החשש ליצור בקרב קהל המבקרים הפוטנציאלי ציפיות שאינן מותאמות ביחס לשביל ולחוויית הבילוי המוצעת בו.

באשר לתחום תחזוקת השביל ובטיחותו, מהשיחות עם מנהלי האתרים עולה כי הם שבעי רצון מהתוספת שהשביל מעניק לחוויית הביקור באתר, ומביעים רצון להמשיך ולהפעילו. לצד זאת, ניכר כי הללו חווים קושי בתחזוקת השבילים ובשמירה על בטיחותם, על רקע מחסור משמעותי בתקציבים ובכוח אדם. במצב הנוכחי, ובהעדר תקציב ייעודי לאחזקת השבילים, הללו מהווים עבורם עומס תפעולי. חיזוק מסוים לתמה זו עולה מתוך הסקר: בעוד ש-70% מהמשיבים העידו כי נהנו מהבילוי בשביל, רק 63% הביעו שביעות רצון גבוהה מרמת התחזוקה שלו. כן עלו התייחסויות (מילוליות) מצד מבקרים לנושא הבטיחות של השבילים. אלה מגיעות בעיקר על רקע חוסר מודעות לאתגרים שמעמידה ההליכה ברגליים יחפות, בעיקר עבור ילדים.

המלצות המחקר

ממצאי המחקר מהווים את הבסיס לחלק מההמלצות. ההמלצה העיקרית העולה מתוך הממצאים היא שיש להפוך את שבילי הרגליים היחפות לאטרקציה ממוסדת ומקצועית. בשלב הראשון, מומלץ להתמקד בחלק מהשבילים הקיימים ולהקצות תקציבים לשם הפיכתם לאטרקציה משמעותית, בדומה לזו הקיימת בפארק החושים בשניר. זאת לצד המשך פיתוחם ההדרגתי של יתר השבילים. כמו כן, יש לדייק ולחדד את מיתוג השבילים, בדגש על ההבדלים ביניהם, על מנת למנוע פערים אפשריים בין ציפיות המבקרים מהשבילים לחוויית הביקור בהם בפועל.

ההמלצות האופרטיביות להפעלת שבילי רגליים יחפות מתחלקות לשלושה תחומים: **תוכן וחוויה, חשיפה ושיווק ותחזוקה ובטיחות**. בנוסף, נכללת בהמלצות התייחסות לפן התקציבי בהפעלת השבילים.

בתחום התוכן והחוויה, ההמלצה המרכזית היא כי יש להאריך את שבילי הרגליים היחפות במספר אתרים נבחרים. כמו כן מומלץ להרחיב את תחנות הפעילות שלאורך השביל, זאת לשם העצמת החוויה החושית של המבקרים, וחיזוק החיבור שלהם הטבעי. ההמלצות האופרטיביות הן כדלהלן:

1. הוספת אלמנט המים והבוץ לביקור בשביל – הגם שמדובר בצעד מורכב במישור הבטיחותי והאקולוגי, אלמנט המים (והבוץ) הנו מרכיב חשוב בשבילי רגלים יחפות, וחסרונו בשבילים הקיימים הנו משמעותי ומורגש.
2. משחוק השבילים והתכנים הגלומים בהם, זאת במטרה להעמיק את החיבור של הילדים לטבע ולסיפורו של האתר.

3. פיתוח השביל באופן המעודד שימוש במגוון חושים - בעוד שבשבילים הקיימים הדגש הוא בעיקר על מגע של רגל חשופה על מצע טבעי, מומלץ לקדם מיזמים המזמנים שימוש בחושים נוספים - ריח, מישוש ועוד.

4. יצירת או חיזוק סיפור הנושא המלווה את הביקור בשביל, בהלימה למאפיינים הייחודיים של כל אתר (לדוגמא - בעקבות האדם הקדמון בחי-בר-כרמל).

5. מתן דגש לשימוש בחומרים טבעיים, לצד פיתוח חלקות ללא מצע. זאת על מנת לחזק את הקשר של המבקרים למצע הטבעי הקיים באתר.

6. הסדרת מקום לאחסון נעלים וברזי שטיפה – זאת בכדי לעודד הליכה בשביל ברגלים חשופות, בהלימה לרעיון שביסוד הקמתם.

בתחום החשיפה והשיווק של השביל לציבור, לאור הנתונים על שביעות רצונם של המבקרים מהשבילים, ובהלימה לממצאים אודות החשיפה המוגבלת להם בקרב קהל המבקרים, מומלץ לחזק את חשיפת השבילים לציבור באמצעות שיווק ומיתוגם. לצד זאת, יש לדייק את האופן בו ממותגים השבילים, ולהנגיש את המידע הרלוונטי לכל שביל – מהו אורכו ומה כלול בו, מהו משך הביקור המשוער בו ועוד. לצד זאת, יש להמשיך את הצעדים הנעשים כיום לחשיפת המבקרים לשביל בתוך האתרים עצמם.

בתחום התחזוקה, על מנת ליצור ולשמור את השבילים אטרקטיביים ובטיחותיים, חשוב מאוד לתכנן אותם בעזרת אנשי מקצוע. יש לשים דגש על נושא הבטיחות ולאפשר לילדים ולמבוגרים סביבה מוגנת לבילוי. כמו כן, מומלץ לעשות שימוש בחומרים איכותיים הדורשים פחות תחזוקה ויוצרים פחות בלאי.

בפן התקציבי, לשם המשך קיומם של השבילים גם בעתיד, ולטובת פיתוחם הנוסף ואחזקתם השוטפת, יש לבחון הקצאת תקציבים במסגרת תכנון רב-שנתי. כפי שצוין, מומלץ בשלב הראשוני לנתב את עיקר ההשקעה אל מקצת מהשבילים, בכדי להפכם לאטרקציה משמעותית. באשר לשבילים האחרים, יש להקצות את התקציבים הדרושים לתחזוקתם השוטפת.

שבילי רגלים יחפות הפכו תוך זמן קצר למרכיב המעשיר את חוויית הביקור בגנים ובשמורות הטבע בצפונה של ישראל. ממצאי המחקר והמלצותיו מיועדים להעשיר את הידע המצוי בידי הגורמים האמונים על הפעלתם, ולפרוס בפניהם אפשרויות פעולה בהווה ולעתיד.